

100* Edebi Eleştiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

Cumhuriyetin İlanının 100. Yılı Anısına 1923'ten 2023'e Süreli Yayınlar ve Edebiyat Özel Sayısı

Aralık 2023

Atıf/Citation: Bulut, F. (2023). "Hamle Dergisinden Hareketle Adil Erdem Bayazıt ve Sanatı". *Edebi Eleştiri Dergisi*. Cumhuriyetin İlanının 100. Yılı Anısına 1923'ten 2023'e Süreli Yayınlar ve Edebiyat Özel Sayısı, s. 405-415.

Feyza BULUT*

Hamle Dergisinden Hareketle Adil Erdem Bayazıt ve Sanatı**

Erdem Bayazıt And His Art With Reference To Hamle Journal

ÖZ

Yayın hayatına 15 Kasım 1952 tarihinde başlayan ve 1958 yılına kadar devam eden *Hamle* dergisi, toplamda 22 sayısı olan fikir, sanat ve edebiyat dergisidir. Edebiyat camiasına yön veren kimi kalem ustalarının da yollarının keşiştiği Maraş Lisesi'nde temelleri atılan dergi, edebiyat ve sanatın yanı sıra, sosyal meselelerin de tartışıldığı entelektüel bir mecra halini alır. Dergide birçok önemli yazar ve şairin yazıları yayımlanır. Bunlardan biri de Adil Erdem Bayazıt'tır. Bayazıt *Hamle*'nin çıkış sürecinden itibaren yayın ve yazı faaliyetlerini sürdürmektedir. Daha çok şiirleriyle tanınan Bayazıt'ın *Hamle*'de yayımladığı; bir hikâyesi, bir denemesi, bir şiiri ve *Ahmet Hamdi Tanpınar ve Hikâyeciliği* başlıklı bir metne çizdiği karikatürü mevcuttur. Söz konusu çalışmaların detaylı olarak incelendiği bu metinde, Bayazıt'ın memleket sevgisi, Cahit Zarifoğlu sevgisi, renkleri kullanım tarzı, edebiyat ve sanat tutkusunu ile metinlerarasılık kavramı gibi hususlar değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Hamle*, dergi, Erdem Bayazıt, Maraş, edebiyat.

ABSTRACT

Hamle magazine, which started its publishing life on November 15, 1952 and continued until 1958, is an idea, art and literature magazine with a total of 22 issues. The magazine, whose foundations were laid at Maraş High School, where some pen masters in Maraş, who shape the literary community, crosses the paths of it, becomes an intellectual medium where social issues are discussed as well as literature and art. The articles of many important authors and poets are published in the magazine. One of them is Adil Erdem Bayazıt. It has been continuing its publishing and writing activities since the release process of Bayazıt *Hamle*. Bayazıt, who is better known for his poems, has a story, an essay, a poem and a cartoon published in *Hamle*, drawn on a text titled *Ahmet Hamdi Tanpınar and His Story*. In this text, in which the aforementioned works are examined in detail, issues such as Bayazıt's love of the country, the use of colors, passion for literature and art, the concept of intertextuality and the love of Cahit Zarifoğlu will be evaluated.

Keywords: *Hamle*, magazine, Erdem Bayazıt, Maraş, literature.

* Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, feyzaislamoglu@gmail.com

** [Araştırma Makalesi] Geliş Tarihi: 01.12.2023 Kabul Tarihi: 27.12.2023 Yayın Tarihi: 31.12.2023 DOI: 10.31465/eeder.1399090

Giriş

Süreli yayınlar –gazeteler, dergiler, kitap ekleri vb.- yaş, kültür, ilgi alanı gözetmeksizin toplumun hemen her kesimine hitap eden yayın organlarıdır. Barındırdıkları yazıların çeşitliliği, sürekliliği ve güvenilirliği bu metinlerin her dönemin önemli bir kültür mirasçısı olarak anılmasını sağlamıştır. Kültür, sanat, edebiyat, politika, ekonomi ve daha birçok alandaki gelişim ve değişimin birer vesikası niteliğindeki bu yayın organları, kimi zaman yerel, kimi zaman ulusal, kimi zamansa uluslararası düzeyde veriler içerir. İlk zamanlar İstanbul'dan Anadolu'ya pek ilerleyemeyen bu yayın türünün, bir süre sonra –özellikle Cumhuriyetin ilanıyla- Anadolu'da da örnekleri görülmeye başlanır. Kimi yerel kimi ulusal birçok gazete, dergi, kitap eki artık kültür, sanat ve medeniyetin bir sonraki nesillere aktarılması adına birer kültür ateşesi olarak yayın hayatına başlar.

Süreli yayınların Anadolu'ya açılmasıyla yerel ve ulusal bağlamda önemli gazete ve dergilerin çıkarıldığı şehirlerin başında hiç kuşkusuz Maraş gelir. 1950'den sonra *Hizmet*, *Gençlik*, *Engizek*, *Kahramankent*, *Işık*, *Aksu*, *Manşet* vb. adlı gazetelerle sanat ve edebiyat sayfaları Maraş'taki ilgililerin istifadesine sunulur. Yalnızca edebiyat ve sanat yazıları değil, siyaset, politika yurt ve dünya sorunlarının da gündeme geldiği entelektüel bir tür olarak okur ve yazarların dünyasında bir basamak olan gazete yazılarını dergiler takip eder. *Hamle*, *Gonca*, *Dost*, *Dört Mevsim Düşünce*, *Ötüken*, *Anadolu*, *Cemre*, *Gündönümü*, *Bezek*, *Mavi*, *Ay Işığı* gibi dergiler söz konusu türün yalnızca bir kısmını teşkil eder. Birçoğu okul dergisi olarak yayımlanmaya başlayan dergiler, zamanla ciddi bir yazar ve okur kitle oluşmasını sağlar.

1923 yılında – Cumhuriyetin kurulmasıyla- eğitim hayatına başlayan ve bir asırdır birçok önemli isme ev sahipliği yapmış tarihi okul *Maraş Lisesi*, birçok derginin doğumevi olarak adlandırılabilir. Burada yolları kesişen birçok edebiyat tutkunu genç bir araya geldiklerinde konuştukları fikir ve sanat hususlarını kaleme alıp neşrederek toplumu aydınlatmayı misyon edinmişlerdir. Öyle ki edebiyat ve sanata ilgi duyan bir grup gencin atılımıyla vücuda gelen dergilerden biri de *Hamle* dergisidir. *Hamle*'nin ilk sahibinin S. Sabri Aytemiz olduğunu söylemekle birlikte, sonraki sayılara baktığımızda Hüseyin Özçelik'in dergiyi devraldığını ifade etmek gerekir. Yazı işlerinin idaresinden ise Abdürrezzak Doğuç sorumludur. *Hamle* toplamda 22 sayı olarak yayımlanmıştır. Sanatta ve edebiyatta ün yapmış birçok yazar ve şair yazılarına *Hamle* sayfalarında yer bulmuştur. Bu isimlerden bazıları şöyledir: “Jacques Prevert, M. Nuri Pakdil, Yaşar Nabi Nayır, Salah Birsal, Sezai Karakoç, Ergün Barlas, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Samim Kocagöz, Özdemir İnce, Şevket Yücel, Cahit Zarifoğlu, Alâeddin Özdenören, Rasim Özdenören, Erdem Bayazıt ve Şevket Yücel...”

15 Kasım 1952 tarihinde ilk sayısını yayımlayan *Hamle* yazın dünyasına etkili bir giriş yapar. “Aylık fikir, sanat ve edebiyat gazetesi” olarak neşredilen dergi yalnızca edebiyat ve sanatın konuşulduğu bir mecra değil; sosyal yaşamın birçok sorunsalına da değinerek çözüm üretme çabasında olan bir yayın olarak karşımıza çıkar. Derginin adından anlaşılacağı üzere, *Hamle* bir durağanlığın ardındaki devinim, atılım olarak düşünülebilir. Fakat bu ismin arka planında çok daha derin bir anlam aranması gerektiği, derginin dört sayfadan oluşan ilk sayısının birinci sayfasında V. Cengiz'e ait bir yazıda şu şekilde ifade edilir:

“Yıllardan beri arzu edilen, fakat kâfi derecede bir teşebbüse geçilemeyip gerçekleşemeyen gazete çıkarmak fikrinin tahakkukunun verdiği sevinç içindeyiz. Hamle lügat manası sadece atılış demektir. Ama devri edebiyatta her kelimenin sadece lügatdaki manasıyla yetinecek değiliz ya. Onu kendimize göre tefsir edip şümullü mânasını anlamak lâzımdır” (*Hamle*, Sayı:1, s.1).

Hamle'nin oluşum sebebinden bahsedilen bu yazıda, bölgenin kalem tutan ellerine verilen bir mesaj söz konusudur. Çünkü toplumun entelektüel kesimine düşen görev, bilgi ve bilinç birikimlerini tüm insanlığa aktarmaktır. Bunun içinse önce yerel, sonra ulusal bir etki alanı oluşturup okuyan ve bilinçli halk kitleleri vücuda getirmek gerekmektedir. Aynı yazıda derginin oluşum serüveninden ve bu serüvenin *mektepe* başlamasından şu şekilde bahsedilir:

“Bu kadar muazzam fikir müesseselerinin (okul) çoğunun bir fikir cereyanı doğuramayışı nedendir? Çünkü o tamamen içine kapanmış yalnız kendi ile haşır neşir oluyor. Onun dışarıdan belki haberi var, fakat dışarının ondan, ondaki fikrin fazilet hamlelerinden hiçbir haberi olamıyor. Hiçbir duyurucu organı yok. Böyle bir vasitanın hemen temin edilebileceğine inanmak kadar insanı alçaltan bir şey tasavvur edilemez. N. Kemâl, Ziya Paşa, Süleyman Nazif gibi fikir mücahitlerinin fikirlerini o kadar baskıya rağmen duyurabildiklerini bildikten sonra bu günün serbestiyeti imkânı içinde neden bizler de böyle faaliyetlerden geri duralım?”

Özelde Maraş Lisesi’ne, genelde ise tüm eğitim camialarına getirilen bu eleştiride, bu kadar kalem ustasının bir araya gelip de zihinlerindeki memleket ve vatan sevgisini çevreye duyurmayışından dem vurulur. Bunu yapmış olan önemli kalemlere de burada gönderme yapılarak, söz konusu işin sanatsal faaliyet değil görev bilinciyle yapılması gerektiği anlatılmak istenir. Bununla birlikte Maraş Lisesi’nin sosyal faaliyetlerini anlatmak gibi güncel mevzuların da yer aldığı *Hamle*’de “Büyük Adamların Büyük Sözleri” köşesi açılır. Bu köşede Napolyon, Corneille, Bacon, Erasmus, Sokrates, Konfüçyüs ve Pascal’ın kimi sözlerine dikkat çekilir. Dergide denemeler, hikâyeler ve şiirler kadar “Mükâfatlı Fikir Münakaşası” başlığı altında bir münazara ortamı da oluşturulmuştur. İlk sayıdan itibaren gelenek haline getirilmeye çalışılan fikir münakaşasının konusu ise “Maziye mi yoksa atıye mi bağlanmalıdır?” sorusuyla tespit edilir. Bu münakaşaya gelen cevapların *Hamle*’nin 2. sayısından itibaren yayımlanmaya başlayacağı, verilen cevapların 1953 yılı Nisan ayı içinde bir heyet tarafından değerlendirilerek “fikrini en iyi müdafaa edene hediye takdim edileceği” duyurulur. Böylece dergide daha çok dayanağı olan fikirler tartışmaya sunulmuş olur. Bu minvalde birçok edebiyat ve sanat üstadı bu dergide kalem oynatmış, önemli konuları tartışmaya açmıştır. Bu isimlerden biri de derginin oluşum sürecine de katkısı olan Adil Erdem Bayazıt’tır.

1. Erdem Bayazıt ve Süreli Yayınlar

Adil Erdem Bayazıt 18 Aralık 1939’da Kahramanmaraş’ta kalabalık bir ailede doğmuştur. Bayazıtlılar, Yavuz Sultan Selim’in iskân politikası doğrultusunda 1515’te Maraş’a yerleştirilmiştir. Burada genişleyen ve nam salan aile Maraş’ın köklü ailelerindedir. Bayazıtlılar, Osmanlı’nın Türkiye Cumhuriyeti’ne dönüştüğü sürecin ve bu süreç sonrası yaşanan birtakım sancıkların şahidi olmuştur. Bayazıt’ın çocukluğu da bu sancıkların devamında geçmiştir. (bk. Yorulmaz, 2013: 17-34). İlk şiirini 1958’de yazan şair, vefat ettiği yıl olan 2008’e kadar bilfiil şiir yazmıştır. Yarım asırlık şiir yazma süreci, Erdem Bayazıt’a şiir tarihimizin pek çok dönemine şahitlik etme olanağı sağlamıştır. Şiirlerindeki çok yönlülük de bundan kaynaklanmaktadır. Her ne kadar elli yıl boyunca zaman zaman şiirler yazmış olsa da o çoğunlukla en yoğun kalem oynattığı dönem olan 1960-1970 arasındaki şiir serüveninde anılır.

Şairin şiir çizgisindeki değişkenlik, hem onun meslekî pozisyonunun hem de hayat görüşünün farklılaşmasından ileri gelmekteydi. Hukuk okurken edebiyat öğretmenliği ile tahsiline devam etmesi, öğretmenlik yaparken tekrar memleketinden resmi görevle ayrılması vs. nedenler onda birtakım kopmalara ve uzak kalmalara neden olmuştur. 1960’lı yıllarda Erdem Bayazıt bir taraftan *İkinci Yeni* ile dil merkezli şiiri takip ederken diğer taraftan Necip Fazıl’ın *Büyük Doğu* ideolojisini ve İslamî hayat görüşünü benimsedi. “Yazmaya bir kader ortaklığı ile birlikte başladığı arkadaşlarıyla beraber hayranı oldukları Pakdil’in yerlilik düşüncesini şiirle buluşturdu. Onun şiiri, İkinci Yeni ile 80 kuşağı arasında bir köprü vazifesi görmekteydi” (Turna, 2012: 2994). Doğal yaşam ve geleneklere önem veren Erdem Bayazıt’a göre “yapay bir hayat sunan çağ, makineleşmenin, eşyalaşmanın, kuralsızlaşmanın bir sonucuydu” (Erinç, 2010: 147). Bununla birlikte “modern kenti merkeze alan şiirlerindeyse kuru kuruya bir kent düşmanlığı beslemekten ziyade sağlıklı bir şehir kimliği arayışını sürdürdü” (Andı, 2013: 91). Modern kentten ve onun etkisinden dili kullanım şekliyle uzak kalmayı tercih eden şair, dış dünyaya dair karamsar olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. (akt. Dönmez, 2020)

Erdem Bayazıt’ın şiir dilini anlamak üç ismin kalemini tanımakla mümkün olacaktır; Necip Fazıl Kısakürek, Sezai Karakoç ve Nuri Pakdil “Bir *Mavera Topluğu* şairi olarak Erdem Bayazıt’ın elbette

fikrî ve edebî oluşumunda bu üç ismin ve eserlerinin yetiştirici ve olgunlaştırıcı bir mektep etkisi vardır” (Andı, 2013: 87). Bayazıt’ın üzerindeki bu etki birçok araştırmacı tarafından tespit edilmiştir. Ancak Hasan Akay bu etkinin büyük ölçüde Kısakürek’e ait olduğunu şu şekilde ifade eder: “Erdem Bayazıt, Necip Fazıl’ın çizgisini devam ettirmektedir. Ayrıca şairin üzerinde Sezai Karakoç ve Nuri Pakdil’in de etkisi büyüktür. Fakat Necip Fazıl “en çok etkisinde kaldığı kişilerden biri, belki de birincisidir” (Akay, 2013:155). Bayazıt, üzerindeki kalem üstatlarının etkisini, onlarla birlikte yürüttüğü süreli yayın faaliyetleriyle pekiştirir. Yetenekli şair, Necip Fazıl’la yaptığı şiir sohbetlerini, şairce bakma, düşünme, anlama derslerini *Büyük Doğu* dergisiyle daha da üst basamaklara taşıma fırsatı bulur. Böylece Kısakürek’ten dergicilikle ilgili ilk eğitimlerini de almış olur. “Bu tecrübenin sistemleşmesini sağlayan adres ise Sezai Karakoç’un çıkardığı *Diriliş* dergisi olur” (Turna, 2012: s.2995). *Büyük Doğu*’nun akabinde *Diriliş*’te de aktif rol almak Bayazıt’ın süreli yayın faaliyetlerini geliştirmekle birlikte, sosyal ilişki ağını da genişletmiştir. Nitekim yerel ve ulusal yayın faaliyetleri bu dergilerle kısıtlı kalmamış, yaşam boyu editoryal faaliyetlerini diri tutmuştur. Şairin dergicilik faaliyetlerini kronolojik açıdan değerlendiren Turna’nın bu husustaki tespitleri önemlidir:

“Erdem Bayazıt en başından beri sırasıyla Hilâl, Hamle, Çıkış, Deneme, M. Şevket Eysî’nin Yeni İstiklâl’i, Necip Fazıl’ın *Büyük Doğu*’su, Sezai Karakoç’un *Diriliş*, Nuri Pakdil’in *Edebiyat*, Cahit Zarifoğlu, Alaaddin ve Rasim Özdenören, Hasan Seyithanoğlu gibi yakın dostlarıyla çıkarttığı ve bizzat kendisinin yöneticisi olduğu *Maverâ* dergileri gibi süreli yayınların çoğunda bilfiil çalışarak sanat yönü kadar editoryal tarafını da ilerletir ve sosyal ilişkiler bakımından da zengin deneyimler edinir. Bunlara son dönemlerinde yazılarının, şiirlerinin yayımlandığı *Yedi İklim*, *Hece*, *Kaşgar* dergileri de eklendiğinde görülür ki yayın politikası, tiraj, süreklilik ve tesir halkası açılarından Erdem Bayazıt’ın, Türk Edebiyatı’ndaki kayda değer dergilerle olan münasebeti hemen hemen ömrünün sonuna dek diridir. Hiç kuşkusuz bu bağ onun edebiyatla bilhassa şiirle olan irtibatını canlı tutmuş ve sanat üretimini olumlu yönde etkilemiştir. Şairin dergicilik tarafı, ona tecrübe ve ufuk kazandırması itibarıyla verimli olduğu kadar kendisini yazmaya teşvik eden bir kitle ile devamlı iletişimini sürdürmesi yönünden de faydalı olur” (Turna, 2012: 2996).

Erdem Bayazıt yukarıda bahsi geçen süreli yayın faaliyetlerinden hareketle, Türk edebiyatında şiir sanatıyla anıldığı kadar dergicilik faaliyetleriyle de doğrudan anılması gereken önemli bir kalemidir. Dergilere yalnızca yazılarını yayımlayarak değil de editoryal süreçte de yön veren Bayazıt, söyleşilerinde bu faaliyetlerin onun hayatındaki önemine vurgu yapar. Lise yıllarından başlamak üzere devam eden dergi faaliyetlerinin *Hamle* üzerindeki etkisi ve kazanımı Bayazıt’ın sanatının oluşum sürecini anlamak adına önemli bir kaynaktır. Dergide yayımlanan yazıları şairin yalnızca şiirle değil, düz yazıları ile de ses getirdiğinin kanıtı olarak değerlendirilebilir.

2. Erdem Bayazıt ve Hamle

Edebî faaliyetler açısından velut bir şehir olan Maraş; edebiyat, sanat ve fikir dünyası zengin birçok gencin yollarının kesiştiği mekân olarak bilinir. Bu yönüyle hem okuyan hem yazan tefekkür sahibi birçok isim bu şehirde bulunmuş böylece birbirleri ile fikir alışverişinde bulunabildikleri bir mahfile erişmiştir. Necip Fazıl, Sezai Karakoç, Cahit Zarifoğlu ve Erdem Bayazıt gibi isimler başta olmak üzere birçok kalem burada süreli yayın faaliyetlerinde bulunmuştur. Bunlardan biri de *Hamle* dergisidir. *Hamle*, 1952 yılının Kasım ayından 1958’in Nisan ayına kadar 22 sayı hâlinde çıkmıştır. Derginin çıkış yeri Maraş’tır. *Hamle*, tek bir yayıncının elinden çıkmamıştır. Erdem Bayazıt onunla yapılan bir söyleşide “Nuri Pakdil’in *Hamle* dergisini bir süre çıkardıktan sonra ara verdiğini ve Rasim Özdenören, Cahit Zarifoğlu vb. isimlerle bu dergiyi tekrar çıkardıklarını anlatır” (Yorulmaz, 2018: 35). Aşağıda, Adil Erdem Bayazıt’ın *Hamle*’deki yazı faaliyetleri açıklanacaktır.

2.1. Bir Başka Hava

Hamle’nin Şubat 1958’de çıkan 20. sayısında yer alan yazı, hikâye türünde kaleme alınmıştır. Hikâye, 20. sayının 9. ve 10. sayfalarında yer almaktadır. Çevre tasviriyi başlayan hikâyede, baharın gelişinin yakın olduğuna dair sinyaller verilir. Baharı anlatan ifadeler hem memleket sevgisi hem okuma yazma sevgisi hem de renklerin bu kişi üzerindeki olumlu etkisini vurgulamak ister niteliktedir. Her ne kadar

hikâye türünde kaleme alınmış olsa da yazarın dava ve duruşunu hemen her türde ön plana çıkardığı düşünüldüğünde bu metnin de sıradan bir hikâye olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim yazar çevreyi gözlemlerken de davasını göz önünde bulundurarak gözlemlemiş, aktarırken de misyon süzgecinden geçirerek çözüm önerileri ile aktarmıştır. Çünkü ona göre “davasız olan herkes, bulunduğu zaman diliminden mesuldür. Ân ya imar edilir ya da yağmalanır. Eğer, ân imar edilmişse, ân’ı yaşayanların kendi benliklerini değil, istikbali düşünmüş olmalarındandır. Aksine bir davranış söz konusu ise bu durumda, ân yağmalanmış, gelecek alçaltılmış demektir” (Erbay, 2009: 239). Ân katkı sağlamak ve geleceği yüceltmek adına, memlekete dair Bayazıt’ın tespit ve değerlendirmeleri önem arz eder.

2.1.1. Memleket Sevgisi

Erdem Bayazıt, edebiyat sahasında fikir, duruş ve şairlik yönüyle tanındığı kadar memleketiyle de anılan vatanperver bir şahsiyettir. Eserlerinde sık sık değindiği bu konu, kimi yazılarında bir yara olarak acısını hissettiği, kimi yazılarında ise onu rahatlatan huzur veren bir unsur olarak karşımıza çıkar. Bayazıt aslında, mekânın kişiler üzerindeki etkisini kabul ederek doğanın ehemmiyetini vurgular. “Şair; şehirleşme ve makineleşmeye karşı mücadele, savaş ve tabiat gibi metafizik bir eksenle ele aldığı daha birçok tema vesilesi ile aslında “yaratıcıya ve varlığın kaynağına ulaşmak ister” (Karadeniz, 2016: s.120). Bu amacı onun yazılarındaki temel rota olarak değerlendirilebilir. “Bir Başka Hava” başlıklı yazısında Bayazıt’ın havasından hareketle memleketinin güzelliğinden bahsettiği dikkat çeker:

“Bizim kent bir başkaydı bugün. Yağan yağmuruyla, ıslak toprağıyla, mor-kızıl yağmur sonrasıyla başkaydı.

Bilmem hiç dikkat ettiniz mi?.. Hani nisan yağmurlarından sonra hoş bir kızılık kaplar her yanı... İnsanlar canlanır, kuşlar, ağaçlar, böcekler, her şey canlanır. İçi içine sığmaz olur evrenin. İşte öylesine bir gün.

(...) Ceketini kapattığım an, kendimi dışarı attım. Ohhh... Bu yağmur sonrası toprak kokusu gibi var mı?...” (Bayazıt, 1958: 9).

Bir yağmur sonrası anlatıldığı satırların *bizim kent bir başkaydı bugün* sözleriyle başlaması, şairin memleketine olan sevgisinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki o şehrin yağmuru da, ıslanan toprağı da kızıllaşan gökyüzü de bir başkaydı onun için. Şiirsel ifadelerle süslü metinde şairin sevgi dolu ve pozitif bakış açısı ön plandadır. Nitekim “Bayazıt’ın yaşam felsefesinde ümitsizlik yoktur; Bayazıt, daima geleceğe yönelir ve kurtuluş olarak gördüğü insana sarılır” (Karadeniz, 2016: s.111). Bu yönüyle de okuma yazma alışkanlığını artırmış, çevresindeki kalemleri olumlu yönde etkilemeyi başarmıştır.

Memleket sevgisi şairdeki vatan bilincini artırmıştır. Çünkü o, memleketinin toprak kokusunun bile başkılığında özlemle bahseden bir kalemidir. Onun yazma serüvenindeki temel etkenlerden biri olarak değerlendirebileceğimiz mekân, hiç kuşkusuz memleket sevgisiyle onun hayatında ehemmiyetli bir yere sahiptir.

2.1.2. Renklerin Dili

Erdem Bayazıt’ın şair kimliğiyle ön plana çıkması, söyleminin ve ruh dünyasının şiirsel olmasından kaynaklanmaktadır. Öyle ki düz yazısında dahi şairane bir tarz hâkimdir. Duygu ve düşün dünyasındaki bu hissiyat onun kalemini diğer birçok şairden ayıran özellik olarak değerlendirilebilir. Çoğunlukla şiirlerde önemli bir temsil olarak kullanılan renkler, Bayazıt’ın *Bir Başka Hava* başlıklı hikâyesinde birtakım çağrışımların oluşmasını sağlar. Çoğunlukla çevre tasvirinde başvurulan renk kavramı, metnin ahengini ve şiirselliğini artırır niteliktedir:

“Yağan yağmuruyla, ıslak toprağıyla, mor-kızıl yağmur sonrasıyla başkaydı.”

“Tek tük yağmur damlalarının arkasında mor- kızıl tutuşan dağları, dağların üstünde, mavi foña pembe-beyaz yığılmış bulutları, yollarda evrenin yedi rengiyle akan su sızıntılarını seyrettikçe bir başka oluyordum” (Bayazıt, 1958: 9).

Yazarın, renklerle detaylandığı yağmur sonrası atmosfer, gökkuşağının çıkıp çıkmamakta kararsız kaldığı mor-kızıl bir havanın habercisidir. Bu kızılık yazarın içini ısıtan bir sıcaklık hissine de işaret eder. Bununla birlikte gökyüzünün maviliği bulutların pembe-beyaz rengiyle okurda tam bir görsel şölen intibası bırakır. Nitekim havanın bunca rengi bünyesinde barındırması, yazarın *evrenin yedi rengi* diye tanımladığı gökkuşağına da gönderme yapar. Bütün bu renk ve çeşitlilik, yazarda yağmur sonrası oluşan gözlem gücünün ürünüdür.

Hikâyede bahsi geçen Gülgün, hüznüyle dikkat çeken bir karakterdir. Çok kısa bir süre önce evlendiği kocasını kaybeden Gülgün, hikâyedeki hüznün temsilciliği vazifesini üstlenmiştir. Güzelliğiyle tanınan Gülgün, *mavi* gözlü, *pembe* yanaklı güzel bir kızdır. Gülgün'ün güzelliğinin ve aynı zamanda hüznünün tasviri, yine renklerle şiirselleşmiştir:

“Mahallenin genç dulu Gülgün yine dışarıyı seyrediyordu. Ama bugün, her günkü gibi değilmiş gibi geldi bana. Mavi bakışları üzüntünün bittiği yerden başlayan bakışlardı.”

“Kocasının ölümünden 4 ay sonra, Gülgün'ün dışarıyı ilk defa başka bir gözle seyrettiğini görüyordum. Baharın pembe rengi masum yüzünde ilk defa oynayıyordu” (Bayazıt, 1958: 9).

Dinginliğin sembolü olan *mavi*, Gülgün'ün gözleriyle anılırken, baharın ve canlanmanın rengi *pembe* yine Gülgün'ün hüznünün azalmasına dair bir umut ışığı mahiyetinde yazarın imdadına yetişmiştir. Çünkü renkler, Bayazıt'ın kaleminde kimi zaman konuşan kimi zaman okura bir şeyler fısıldayan önemli bir imgedir.

2.1.3. Metinlerarası Söylem

Metinlerarasılık kavramı her ne kadar 1980 sonrası bir araştırma alanı olarak değerlendirilse de uygulamaları esas alındığında kavramın varlığını asırlar öncesine kadar götürmek mümkündür. Öyle ki her metin kendinden başka birçok metnin varlığından haberdar ve o metnin habercisidir aynı zamanda. Tıpkı Erdem Bayazıt'ın Orhan Veli'den haberdar ve onun habercisi oluşu gibi. Bayazıt “Bir Başka Hava” adlı yazısında zihinlerde ilk çağrışım örneklerinden biri olan Orhan Veli'nin “Güzel Havalarda” adlı şiirine gönderme yaptığını görmekteyiz. Bu hususta sanatkârane bir üslupla başvuru metinlerarası söylemi, Bayazıt'ın metnin edebi niteliğini artıran bir unsur olarak değerlendirmek mümkündür. Yağmur sonrası berrak bir havanın üzerindeki etkisinden bahsettiği yazısında şair, devrinin usta kalemlerinden bir diğerine göndermede bulunur:

“Şairin hakkı vardı. Böyle havalarda, insanları okumaktan da vazgeçirir, evi de unutturur, işi gücü de terkettirirdi. Kısacası böyle havalarda insanı mahveder mi ederdi.

Böyle havalarda düşünmeden, düşünmeden gezerdim. Pantolonsuz, pabuçsuz çocukların, toprak kaldırımlarda dünyadan habersiz cıvı cıvı oynayışlarını seyretmek o kadar tatlı olur ki..” (Bayazıt, 1958: 9)

Bayazıt'ın şaire hak vererek sözüne başladığı bu alıntıda bahsi edilen şair hiç kuşkusuz Orhan Veli Kanık'tır. Şiirinde güzel havalarda istifa ettiğini, tütüne alıştığını, âşık olduğunu anlatan Orhan Veli, Bayazıt'ı da bu şiiriyle etkilemiş olacak ki metinlerarası bir söylem ortaklığıyla çıkar okurların karşısına. Böyle havalarda insanı mahvetmesi, okumaktan vazgeçirmesi hatta evi unutturması bile muhtemel karşılanır. Orhan Veli'nin söz konusu şiirini hatırlayacak olursak;

“Beni bu güzel havalarda mahvetti,

Böyle havada istifa ettim

Evkaftaki memuriyetimden.

Tütüne böyle havada alıştım,

Böyle havada âşık oldum;

Eve ekmekle tuz götürmeyi

Böyle havalarda unuttum;

Şiir yazma hastalığım

Hep böyle havalarda nüksetti;

Beni bu güzel havalar mahvetti” (Kanık, 1966:114).

Kanık, şiir dilinde doğal, rahat ve içten söyleyiş usulüyle, konuşulan dilden yararlanarak kaleme aldığı¹ bu şiiriyle, birçok şairin dünyasında yer etmiştir. Günlük yaşamı anlatırcasına kurduğu söylemle, şairane bir ahengi birleştiren şair zor olanı yaparken takdir almayı da başarmıştır. Şairi övenlerden biri olan Bayazıt, yazısında birkaç kez vurgu yapacak kadar bu şiirin etkisinde kalmıştır: “Yollarda dolaşırken, bir şiir kitabı alıp kırlara çıkararak okumak geçti aklımdan. Hemen eve doğru yürümeye başladım. Hani bir şair var, güzel havaları anlatır, güzel havalara aşıktır ya.. Onu aldım” (Bayazıt, 1958: 9) Bayazıt’ın Orhan Veli’nin şiir kitabını evine gidip aldığını anlattığı bu ifadeleriyle, onun şiire hâkimiyetinin yanı sıra şiir kitabını kütüphanesinde muhafaza ettiğini de anlarız. Böylece hem Bayazıt’ın Orhan Veli okumalarından haberdar oluruz, hem de okur olarak hafızalarımızda başka bir edebi metni canlandırma fırsatı buluruz. Metinlerarasılık kavramının metne kattığı bu zenginlik, hem yazarın, hem metnin hem de okurun bir ayrıcalığı olarak değerlendirilebilir.

2.2. Köy Edebiyatı

Hamle’nin Mart 1958’de çıkan 21. sayısında bulunan yazıyı, Bayazıt deneme türünde kaleme almıştır. “Köy edebiyatı” başlığını taşıyan bu metin birçok edebî ve sosyal temalı problemi gündeme getirir. Erdem Bayazıt edebî olduğu kadar sosyal problemlere olan duyarlılığıyla da tanınan bir şahsiyettir:

“Erdem Bayazıt, yirminci yüzyılın insanı olarak, asrın hadiseleri içinde yaşar. Yaşananlara kayıtsız kalmadığı gibi, çözümler de önerir. Bu şuurla çağını yazar. O, yaşananları yazarken bir elitist tavrıyla karşımıza çıkmaz. Asıl olanın çağ değil, çağrı olduğunun farkındadır. Çağrı, çağların ötesinden, zaman, mekân ve ben gözetilmeden insana sunulan davettir. Zira bilir ki, sadece yaşadığı mekânı, zamanı ve şahsî aktörlüğünü öne çıkaran elitist, şimdinin, buranın ve kendi varlığının asıl olduğu sınırlı bir dünyayı aşır ötesine geçecek bir haslet taşımaz. Çünkü asalet sahipleri, her zaman var olabilmenin, kendisi, zamanı ve mekânı ile kuşatılmış bir âlemin dışına çıkabildikleri durumlarda, yani aşkın değerler etrafında şekillenen hallerde gizlendiğini bilirler” (Erbay, 2009: 239).

Ondaki bu elitist duruş ve sosyal kaygı birçok metnine de yansımıştır. Bunlardan biri olan köy ve köylünün sınıf arayışı sorunu, onun “Köy edebiyatı” başlıklı bu yazısını kaleme almasının başlıca sebebidir:

“Tanımadan, görmeden, ısmarlama olarak üstüne tomar tomar yazılan konularımızdan biri de köylerimizdir. En fazla da doğu köylerimiz. Hatta doğu illerimiz.

Memleketimize yaptıkları büyük hizmetleri inkâr edilemeyecek olan bazı dergilerimiz, bu konuda en az yetkili olan kalemlerin yazılarını sırf köylerimizin acınacak taraflarını belirtiyor kanısıyla yayınlanmaktan çekinmiyorlar. Eğer amacımız ciddi olarak köylerimizi, geri kalmış illerimizi kalkındırmaksa, onları aydınlatmaksa, köylerimize dair olur olmaz şeyleri yazmayı bir tarafa bırakalım da, bizi amacımıza ulaştıracak bir formül arayalım” (Bayazıt, 1958: 9).

ısmarlama yazılan, amaç gözetmeksizin yayın organlarına dahil edilen yazılar Bayazıt’ın ilk hedefidir. Burada ne yazık ki bu eyleme malzeme olan köyler ve doğu illeri için dertlenen Bayazıt, bunun sorumlularını “olur olmaz şeyleri yazmayı bir tarafa bırakalım da, bizi amacımıza ulaştıracak bir formül arayalım” diyerek uyarır. Çünkü o her şeyden evvel topluma faydayı misyon edinmiş duyarlı bir kimlik olarak karşımıza çıkar. Yazısında bu misyonunu açıkça ifade eden şu sözleri takdire şayandır:

“Çeyrek asırdan beri: "Köylerimizin hastaları hala üfürükçülerin elinde.. Yağmur yağması için yağmur duasına çıkıyorlar., diyoruz. Anladık. Biliyoruz; köylülerimiz geri kalmış batıl itikatlara saplanmış. Saplanmış ama bunları söylemekten elimize ne geçiyor?.. Hiç bir şey. (...) ilk işimiz köylüyü aydınlatmak olmalı” (Bayazıt, 1958: 9).

¹ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. (Aksan, 2013: 66)

Köy meselesine yaklaşımı bu şekilde yanlış bulan Bayazıt, yalnızca bu yaklaşımı eleştirmekle kalmayıp çözüm odaklı da bir tutum sergiler. Köylüyle, onların dilinden, onların altyapısından başlamak üzere konuşmak ve sorunlarına çözüm aramak buradaki ilk adım olarak belirlenir. “Köylüleri iyi tanıyan, onları konuşturmasını bilen bir tanıdıkla aralarına girdik. Hepsiyle konuştuk. O zaman bir kere daha anladım ki köylüler içleri işlenmedik cevherlerle dolu sır küpleriymiş” (Bayazıt, 1958: 10). Bayazıt'ın fark ettiği bu gerçek onu bir derleme çalışması yapma hususunda teşvik eder. Çünkü Bayazıt her ne kadar modern bir döneme dönük yaşasa da yaslandığı duvar daima gelenek ve öz kültürümüzdür. Onun düşün dünyasındaki mazi etkisi şu şekilde ele alınır:

“Erdem Bayazıt, kendi öz kültüründen aldığı yerli unsurları, tanıklık ettiği çağın sosyal ve politik meselelerini, modern çağın çelişkilerini ve imanın yeniden diriliş düşüncesini mistik ve metafizik temellere dayandırarak estetik bir doku içerisinde açık ve somut bir üslup ile ustaca işler” (Karadeniz, 2016: 119).

Söz konusu sosyal ve politik meselelerden biri olan köy ve köy edebiyatı, Bayazıt'ın da çözüm üretmediği bir mesele olarak varlığını sürdürür.

“...koşma, ağıt, tarzında bir şeyler derlemek istedim. Arkadaşım bu işi de başardı. Köylülere bu cins şeyler söyletmesini bildi. Bilmesine bildi ama, söyledikleri türküleri, ağıtları, yazmak istediğimizi anlayınca, asırlardır uslarında yer etmiş zihniyet bütün çıplaklığı ile meydana çıktı. Bizi polis veya başlarını derde sokacak biri sanarak susuverdiler. Gerçeği ne kadar anlatmak istedikse boşa. Eyvallah,, diyen gitti. Düşündüm. Bir türkü yazdırmanın bile suç olacağından korkan insanları nasıl tanıyabiliriz, nasıl temasa geçilebilir onlarla” (Bayazıt, 1958: 10).

Bayazıt'ın ümidinin kırıldığı, çaresiz kaldığı köy gerçeği ne yazık ki buydu. Tek çıkar köyden birilerinin okuyup, hakikatle yakınlarını yüzleştirmesiydi. Ancak burada da farkı bir sorun bizleri karşılamaktaydı. “Binde bir defa aralarından okumuş, kendi çapında aydın kimseler çıksa da (kendini adam olmuş hissedince) ilk işleri köylülerine veda etmek oluyor”du. (Bayazıt, 1958: 10)

Hal böyle olunca, köy edebiyatı ne yazık ki tabulaşmış korkulardan dolayı kapalı kutularda saklı kültürel zenginliğimiz olarak varlığını sürdürecekti. Bayazıt'ın dediği gibi *bu mesele dergi sayfalarında çözülecek mesele değildi*.

2.3. Uçman

1955'te Maraş Lisesine kayıt yaptıran Adil Erdem Bayazıt'ın bu yıllarda gönlü sanat-edebiyatla en çok da şiir sevdasıyla doludur. Bu sevdıyla kendisine denk gördüğü, sonradan edebiyat dünyasında yer edinecek isimleri keşfeder ve onlarla dost olur. Bunlar arasında lise döneminde başlayan ve 7 Haziran 1987 tarihindeki vefatına kadar dostlukları sürecek olan Abdurrahman Cahit Zarifoğlu da vardır.

Cahit Zarifoğlu, hayatı olduğu gibi yaşayan ve kendini akışa bırakan yeknesak bir yapıda değildir. Tam aksine o; kabına sığmayan, maceracı bir ruh taşırdı içinde. Bu heyecanla tüm bir Avrupa'yı şehir şehir otostopla gezer, Kıbrıs'a gider. Şairin lise yıllarından başlayarak devam eden en önemli tutkusunun "uçmak" olması da böyle hareketli bir ruha sahip oluşunun nişanesidir. Öyle ki odasının duvarlarını uçak resimleriyle süsler, pilot olmayı isterdi. Zarifoğlu, 1958 yılında katılmaya hak kazandığı planör kampına annesinin izin vermemesi üzerine gizlice katılır, yaz boyunca kurs görür ve bunun neticesinde uçuş brövesi alır. "Türk Hava Kurumu Türkkuşu / Milli Model Uçak (B) Sertifikası" alan şair, jet pilotu olmak istediye de kulağında çıkan rahatsızlık nedeniyle Hava Harp Okuluna giremez. “Uçuş öğretmenin bir kazada ölmesi üzerine uçuş anılarını ve üzüntülerini anlattığı bir yazısı ‘Türkkuşu’ dergisinde yayımlanır” (Akça, 2017). Ayrıca şairin sonraki yıllarda yazacağı “Motorlu Kuş, Menziller” gibi eserlere de konu, başlık olarak sirayet etmiştir. Zarifoğlu'nun uçma tutkusu ve sonrasında yaşadığı talihsizlikler, yakın arkadaşı Erdem Beyazıt'ı da derinden etkilemiştir ki aynı yıl -1958'de *Hamle*'nin 22. ve son sayısında -ona ithafen şu satırları yazdırmıştır:

“UÇMAN²

(C.Zarifoğluna)

Gök Gürlemesini unutacak utancından

Sen uçakta oldukça

Bulutlar el-pençe divan duracaklar önünde”

Bayazıt’ın kaleminden arkadaşını hem teselli hem de övgü mahiyetinde çıkan bu kısa şiir, Zarifoğlu’nun uçuş aşkının bir tezahürüdür. Bayazıt’la aralarında güçlü bir gönül bağı olan Zarifoğlu’nun maceracı ruhu, Avrupa’ya yaptığı seyahatlerle veya yazdığı masallardaki kuşlarla konuşmasıyla/uçmasıyla sınırlı değildir. Onun asıl yolculuğu her zaman iç dünyasında, kendi ruh âlemine doğru yaptığı yolculuktur. “...Ve Çocuğun Uyanışı Böyle Başladı” şiirinde kendi kendisiyle konuşur bir hâlde iç yolculuğunu anlatır:

"İçim büyük sabırla haşlandı

İçim ey içim bu yolculuk nereye

Yine bir şehrin ölümünü başlatır gibisin" (Zarifoğlu, 2015: 202)

Yukarıdaki dizelerden anlaşılacağı üzere şair bir kaçış temiyiyle şiirlerini oluşturur. Bu kaçış kimi zaman şairin kendi içinde gerçekleşirken, kimi zamansa Bayazıt’ın da konu olarak esinlendiği uçuş merkezli vuku bulur. Öyle ki çok sevdiği arkadaşı Zarifoğlu’nun önünde bulutlar bile el pençe divan duracaklardır. Bayazıt’ın arkadaşına yazdığı bu övgü dolu dizeler, birçok insana arkadaş sevgisini öğretir niteliktedir.

2.4. Desen

Hamle dergisinin 21. Sayısı, 1958 yılı Mart ayında yayımlanmıştır. Bu sayıda dergi, edebî olduğu kadar sanatsal yönüyle de ses getirmiştir. Şubat sayısından sonraki ilk sayı olması, Maraş’ın kurtuluşu olan 12 Şubat kutlamalarının yayın organına yansımalarını görmek adına etkili olmuştur. Öyle ki derginin 21. sayısının kapağında okuru, *İbrahim Türker* imzalı *Oniki Şubat* başlıklı bir çizim karşılar. Bu çizim, kadın ve erkek çete motifi, bayrak, camii, tabiat ve çevresi koruma altına alınmış bir alan gibi şehrin tarihi dokusunu vurgulayan sembolleri kapsamaktadır. Erdem Bayazıt’a ait çizim de yine bu sayıdaki sanatsal bir perspektifin ürünü olarak değerlendirilebilir. Mustafa Atatanır tarafından yazılmış *Ahmet Hamdi Tanpınar ve Hikâyeciliği* başlıklı yazıyla aynı sayfada yer alan bu çizimin hemen ardından Existansiyalizm (varoluşçuluk) akımına dair bir inceleme yazısı mevcuttur. Edebiyat ve sanat incelemelerinin harmanlandığı bu sayfalar birbirini tamamlayan içerikle okurun zihninde yer eder.

² Bir hava taşıtmı kullanmak ve yönetmekle görevli, bu iş için özel olarak yetişmiş kimse, pilot.

Erdem Beyazıt'ın çizimi, sanatsal yönü ağır basan bir çılgılık motifidir. Birbirlerine çok yakın iki sesin kendini duyurma çabası, eleştirel bir perspektifle resmedilmiştir. Yekvücut gibi görünen fakat birbirinden apayrı iki beden, avazı çıktığı kadar bağıırır. Bu esnada onların etrafını sarmış gibi duran çevresel faktörler de desende dikkat çekmektedir. Çizimin arka planını kavramak için Bayazıt'ın iç dünyasını ve sanat anlayışını bilmek gerekmektedir. “Ona göre sanat; yaşamının neşvesini duymak, eşyanın hakikatini kavramak, tabiatı okumak, ebediliği tatmak, insanı çözmek ve yaradana idrak için, kulluk bilincine ulaşmak için bir vasıtaadır” (Yorulmaz, 2018: 84). O halde çizdiği desen de bu düşün dünyasından çok farklı olmasa gerekir. Bayazıt'ın kendi ifadeleri ile; “Sanatçı “varoluşun hikmetini arayan kişi”dir. Pozitivist ve materyalist temele dayalı sanat anlayışını “intihar” olarak değerlendirir, edebiyatla “ölümsüzlüğü” aradığını söyler (Gedikli, 2021: 331). Nitekim çizimde birbirine sesini ulaştıramayanlar, aslında maddenin yetersizliğini anlatmak isterler. Aslıolan madde değil, ruhtur. İnsanı, tabiatı, varoluş gayesini anlamak yalnızca ruh ve metafizik ile mümkün olacaktır. Bu nedenle Bayazıt'ın edebiyat ve sanat anlayışı yüksek sesle değil, doğru sözle geleceğe ışık tutacaktır.

SONUÇ

Hamle; barındırdığı birçok edebî, sosyal ve kültürel metinle 1952-1958 yıllarının nabzını tutan bir yayının organı olarak değerlendirilmiştir. Birçok önemli ismin kalem oynattığı bu derginin önemli yazarlarından biri de Adil Erdem Bayazıt olmuştur. Bayazıt'ın dergide dört ayrı çalışmasının mevcudiyeti, onun ilk sayılarda olmasa da son sayılarda daha faal bir yazım serüvenine girdiğini göstermektedir. Bayazıt, hem hikâye hem deneme hem de şiir türünde yazılar yazmanın yanı sıra, çizmiş olduğu desen çalışmasıyla da çok yönlülüğünü göstermiştir. Edebiyat ve sanatın, sanatla sosyal yaşamın daima iç içe olduğunu savunan şair; bu görüşünü yaptığı çalışmalarıyla da ispatlamıştır. Bu çalışma, *Hamle* dergisini baştan sona incelemek suretiyle, şairin öz yaşamına dair -dergideki yazılarından hareketle- de birçok tespitle bulunmamızı sağlamıştır. Memleket ve arkadaş sevgisi, renklere yüklediği anlam, metinlerarasılık kavramına dair yetkinlik, memleket meseleleri gibi birçok konuda dikkat çeken kalem ustasının yalnız şiirde değil düzyazıda da davasını sürdüren, kaygıları olan bir değer olduğunu söylemek gerekir. Bu yönüyle hem sorunları gündeme taşıyan hem de sorunlara çözüm arayan Bayazıt, tabiatın ve insanın varlık gayesini sorgulayan önemli isimler arasında yerini almıştır.

KAYNAKÇA

- Akay, H. (2013). "Metnin Hızı: Erdem Bayazıt'ın Şiirlerindeki Anlam ve Anlatım Gücü", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, s.1-18.
- Akça, S. (2017). *Cahit Zarifoğlu'nun Şiirlerinde İnsan ve Toplum*, Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kırşehir
- Aksan, D. (2013), *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Andı, M. F. (2013). "Beton Duvarlar Arasında Açan Çiçek": Modern Kente ve Kentleşmeye Karşı Erdem Bayazıt'ın Şiiri", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S.1, s.79-92.
- Bayazıt, A. E., *Bir Başka Hava*, (Hikaye) Hamle Dergisi, Sayı: 20, Şubat 1958.
- Bayazıt, A. E., *Köy Edebiyatı*, (Deneme) Hamle Dergisi, Sayı: 21, Mart 1958.
- Beyazıt, A. E., *Desen* (Karikatür) Hamle Dergisi Sayı: 21, Mart 1958.
- Bayazıt, A. E., *Uçman*, (Şiir) Hamle Dergisi Sayı: 22, Nisan 1958.
- Erbay, E. (2009). "Çağa Muhalif Bir Şair: Erdem Bayazıt", *Erdem Bayazıt Kitabı*, Ankara: TYB Yayınları.
- Dönmez, E. (2023). "Adil Erdem Bayazıt". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/bayazit-erdem> erişim tarihi: 24.11.2023.
- Gedikli, Ö. (2021). "Erdem Bayazıt'ın Söyleşileri". *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(66), 322-335.
- Kanık, O. V. (1966). *Bütün Şiirleri*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Karadeniz, H. (2016). "Adil Erdem Bayazıt'ın Poetikası", *Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute*, Volume:19 Number:36, s.107-129.
- Karataş, T. (2010). "Erdem Bayazıt'a ve Şiirine Dair". *Erdem Bayazıt'a Armağan*. Kahramanmaraş: Maraşder Kültür Yayınları.
- Turna, M. (2012). "Erdem Bayazıt'ın Şiir Dünyası", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/4. s.2993-3011, Ankara.
- Turna, M. (2015). *Erdem Bayazıt ve Şiiri*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Yorulmaz, H. (Ed.) (2018). *Erdem Bayazıt'la Sana Bana Vatanıma Dair Konuşmalar*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Yorulmaz, H. (2013). *Bir Neslin Ağabeyi Erdem Bayazıt*, İstanbul: Hat Yayınevi.
- Zarifoğlu, A. C. (2015). *Şiirler*, İstanbul: Beyan.